

ARKEOLOGI I NORR 1

1988

ARKEOLOGISKA INSTITUTIONEN

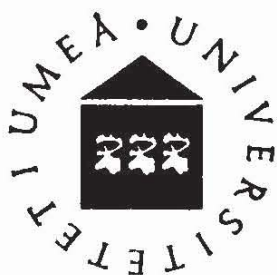
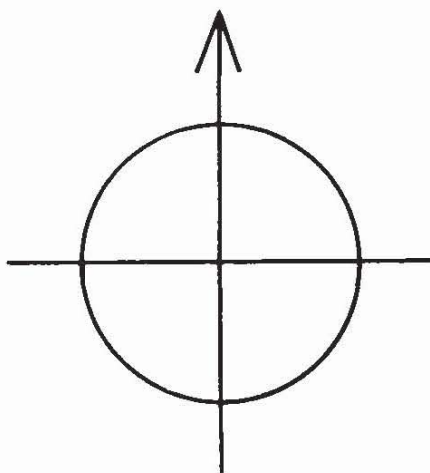
UMEÅ UNIVERSITET

ARKEOLOGI I NORR

1

1988

UMEÅ UNIVERSITET
Institutionen för arkeologi
UMEÅ UNIVERSITY
Department of Archaeology

Utgivare: Institutionen för arkeologi, Umeå universitet

Redaktör: Evert Baudou

Distribution: Institutionen för arkeologi,
Umeå universitet, 901 87 Umeå, Sverige

Tryckt med bidrag från Humanistisk–samhällsvetenskapliga forsknings-
rådet, Stockholm

Figurerna på omslagets framsida är hämtade från hällristningarna vid
Norrfors, Umeälven, nära Umeå (Archaeology and Environment
4:324)

ISSN 0284-558X

Printed in Sweden 1988 by

gotab Stockholm 1988 86866

Innehållsförteckning

Förord	5
<i>Gustaf Hallström</i>	
Forskningsplan för Norrlands forntid år 1941	7
<i>Evert Baudou</i>	
Gustaf Hallströms forskningsplan för Norrlands forntid 1941 och forskningsläget 1987	17
<i>Per H. Ramqvist</i>	
Boplats och hällristningar i Norrfors, Umeälven	29
<i>Lars Forsberg</i>	
Bosättningsmönster vid Lule och Ume älv under bronsålder och förromersk järnålder	51
<i>Per H. Ramqvist</i>	
Högom – nya undersökningar av bebyggelsesår	103
<i>Ingela Bergman</i>	
Det samiska boplatskomplexet vid Rackträsk, Arjeplog	129
<i>Noel Broadbent</i>	
Järnålderns och medeltidens säljägare i övre Norrlands kustland	145

Per H. Ramqvist

Boplats och hållristningar i Norrfors, Umeälven

Ramqvist, P.H. 1988. Boplats och hållristningar i Norrfors, Umeälven. (Settlement and petroglyphs in Norrfors, Ume River.) *Arkeologi i norr* 1:29–49. Umeå.

Abstract

The paper deals with the excavation of a settlement close to the newly found petroglyphs in Norrfors, Umeå parish, Västerbotten. The aim was to examine the chronological relationship between the settlement and the petroglyphs. The composition of the artifact material on the site (mainly quartz and slate) and its level above present sea, indicate that the site was probably used around 3000 B.C. Since the petroglyphs are situated c. 54 m a.s.l. it could be established that they were carved at about 2000 B.C. Consequently it was not possible to find any chronological relationship between the excavated settlement and the petroglyphs.

Per H. Ramqvist, Institutionen för arkeologi, Umeå universitet, S-901 87 Umeå, Sweden.

Inledning

År 1984 påträffades i Umeälven vid Norrfors, Umeå socken, Västerbotten, hållristningar av s.k. fångsttyp (Ramqvist 1985, Ramqvist *et al.* 1985 a samt Ramqvist *et al.* 1985 b). Ristningarna är belägna på en av de småöar som finns i denna ursprungligen breda, långa och relativt branta fors. Det är framför allt två saker som gör att ristningarna i Norrfors har sina närmaste likheter i de betydligt mer kända ristningarna i Nämforsen i Ångermanälven, Ångermanland (se Hallström 1960). För det första är båda platserna belägna nära havet vid stora forsar i sina respektive älvars nedre lopp och för det andra återfinns ristningarna på öar i forsens (i Nämforsen finns även en del ristningar på fastlandet). I Nämforsen undersöktes 1944 på älvens södra sida Norrlands kanske fyndrikaste boplats (Baudou 1977:71ff.). På grund av att boplatsen har

använts under lång tid (ca 3000 f.Kr.–500 e.Kr.) har ett omfattande och rikt varierat material anhopats. Med dessa dateringar kan man utgå ifrån att boplatsen också varit använd under den period ristningarna skapades. Det föreligger således i Nämforsen ett direkt rumsligt samband mellan hållristningar och boplats. För att ta reda på om detta också var fallet i Norrfors genomfördes 1986 en mindre arkeologisk undersökning av en sedan tidigare känd boplats ca 300 m norr om hållristningarna.

Några problemområden

Ume-området har inte varit föremål för några mer omfattande arkeologiska undersökningar och inga fyndsammanställningar har gjorts. Enstaka mindre undersökningar har dock företagits och området har i allmänna ordalag inlemmats i olika översikter (t.ex. Broadbent 1982).

Under den i detta sammanhang aktuella tidsperioden, ca 3000–1800 f.Kr. kan flera kulturinflenser iakttas framför allt från söder (Becker 1952, Christiansson 1961) och öster (Baudou 1974, Huggert 1984, Ramqvist *et al.* 1985 b). Även om inget bevis i form av pollendiagram ännu presenterats kan man på goda grunder anta att även Ume-området omfattas av den ”neolitisering” som konstaterats längs stora delar av norrlandskusten omkring 2700–2000 f.Kr. (Engelmark 1982). För detta talar nämligen det relativt stora antal syd- och mellanskandinaviska föremål från denna tid som påträffats i området. De mest omtalade är flintdepåerna som längs Västerbottens kust förekommer i ovanligt stort antal (Malmer 1975:80f., Bertvall 1985). Två av dessa depåer, Dalsjö och Överboda, ligger i den dalgång som ansluter till Umeälven, mindre än 5 km SV om hållristningarna i Norrfors (fig. 1). Vid Fällforsån, ca 9 km NNÖ om Norrfors, har också påträffats en båtyxa samt i Brännland i Umeälvens dalgång en s.k. Fredsgårdsyxa (fig. 1). Dessa sydliga föremål uppträder således i samma horisont som de första jordbruksindikationerna. Intressant i sammanhanget är att hållristningarna i Norrfors och sannolikt de vid Nämforsen (Hallström 1960) också uppträder just vid denna tidpunkt. Är det en slump eller föreligger här ett samband?

Jag har på annat håll satt in de nordfennoskandiska hållbilderna i ett östligt, borealt perspektiv (Ramqvist 1988), utan vilket de är otänkbara.

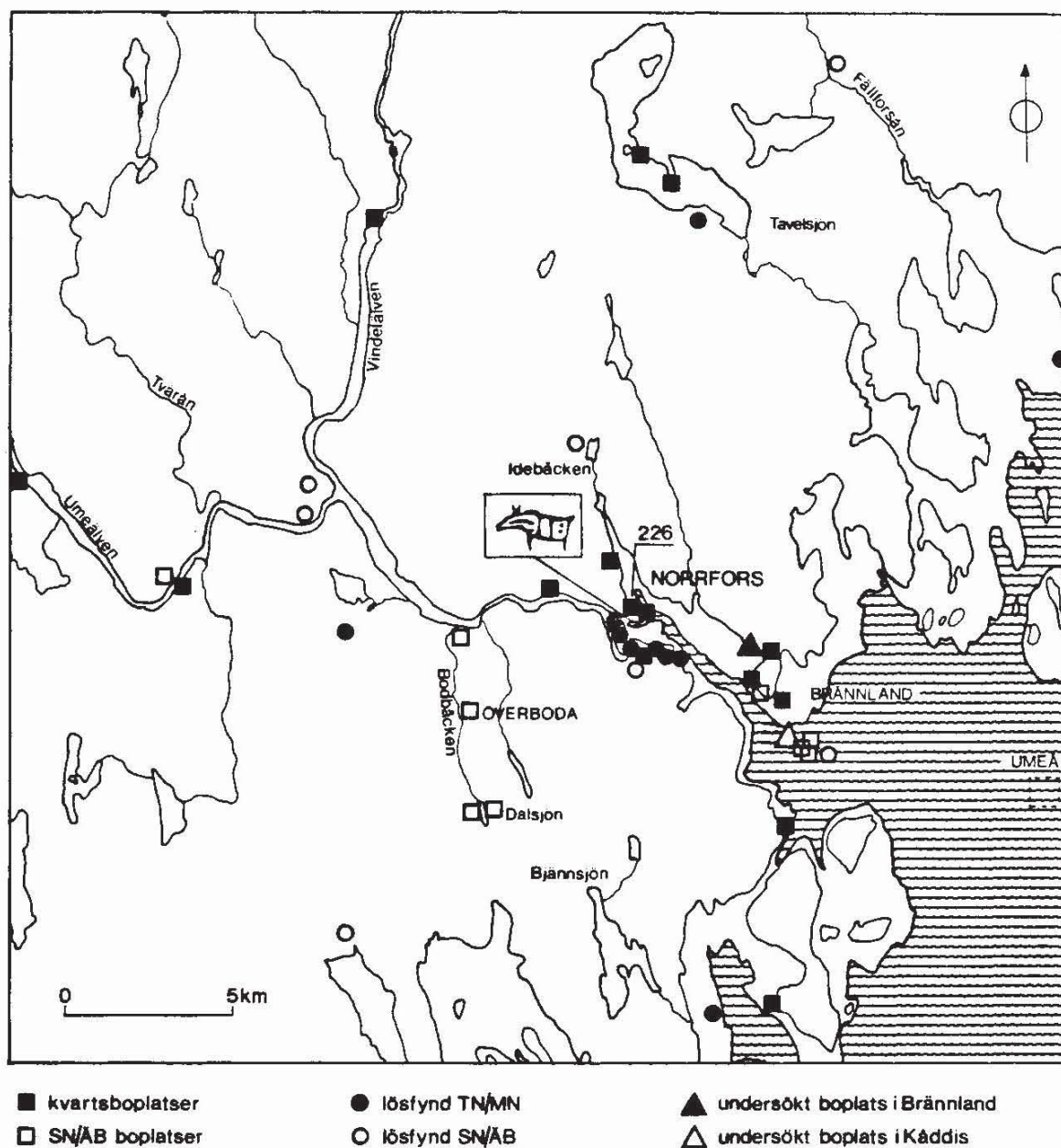

Fig. 1. Den undersökta boplaten (nr 226) och hållristningslokalen (nr 365, symboliserad med älgfigur) i Norrfors, Umeå sn, samt närliggande boplatser och lösfynd. Nivåer under 50 m ö.h. är skrafferade och 75-meterskurvan är angiven. Den kraftiga koncentrationen av framför allt lösfynd runt Norrfors kan delvis förklaras med att där bedrivits mer inventeringsarbete än inom andra områden. Den undersökta boplaten i Brännland är en s.k. kvartsboplat. Den i Kåddis undersökta boplaten hör till bronsålder (se Broadbent 1984). TN=tidigneolitikum, MN=mellan-neolitikum, SN=senneolitikum, ÄB=äldre bronsålder.

Den östliga kontakten under denna period ger sig också tillkänna i form av ett mindre antal föremål i rysk flinta av vilka ett är funnet i Brännland ca 5 km SÖ om Norrfors (Huggert 1984:66f.). Det är dock osannolikt att någon invandring skett från öster under denna period (Baudou 1977:144), men det har förelegat interregionala förbindelser mellan olika stammar som gjort att bildspråket blivit likartat samt att en del föremål cirkulerat mellan områdena. Det är troligt att fångstsamhällets bildvärld redan har en lång historia när vi möter den på hållarna i form av ristningar. Avbildandet kan ha samma ideo-ekonomiska effekt även om det sker i sanden, på barken, i träet eller på något annat lättförändrligt material. Därför kan det mycket väl vara möjligt att Norrfors och Nämforsen endast representerar det senaste skedet av det kustnorrländska fångstfolkets bildframställning och då skapade under stress eller konflikt med ett i området nytt produktionssätt eller med invandrande grupper som medförde odling och boskap. För att något belysa denna fråga ska jag här ta upp några neolitiseringsaspekter.

De vanligaste förklaringarna till varför de syd- och mellanskandinaviska föremålen har hamnat vid norrlandskusten är att det förekommit handel eller att de medföljt koloniserande grupper från söder. Frågan är flitigt omdiskuterad och för översikter hänvisas till Christiansson (1961) och Baudou (1982), men jag ska här ta upp nya samt några sällan använda argument för och emot invandring.

För invandring talar den förhållandevis rikliga mängd främmande föremål som nämndes ovan samt det förhållandet att det förekommer boplatser som praktiskt taget endast har fynd och föremål av främmande material, här avses den av Anders Huggert undersökta boplatser i Strandholm och en av bosättningsfaserna vid Bjurselet (Baudou 1982:165f., Broadbent 1982:62ff., 69ff.).

Ett annat argument *för invandring*, som ännu i detalj inte är kontrollerat, är att framför allt de stora depåfynden av flinta (med tillhörande boplatser?) inte ligger i de stora älvdalarna utan antingen i skogsälvarnas dalgångar eller i mindre dalgångar anslutande till de stora älvdalarna. Detta förhållande gäller också många (men inte alla) av de sydskandinaviska lösfynden. En förklaring till detta kan vara att de stora dalgångarna var den inhemska fångstbefolkningens viktigaste områden, till vilket jordbrukande invandrare inte fick tillträde. Det skulle alltså enligt denna hypotes uppstå konflikter mellan dessa två "folk" om det territoriella utnyttjandet.

Ett argument *mot invandring* av sydliga grupper är att bl.a. sydliga keramiktyper helt saknas inom norrländskt område. Den keramik som påträffats på de kustnorrländska boplatserna från denna tid stämmer varken med sydliga eller östliga typer. Inte heller tycks de ännu få keramikförande boplatserna stämma särskilt bra inbördes (Baudou 1982:168).

Det är för närvarande svårt att ge övertygande argument för den ena eller andra hypotesen när det gäller förekomsten av odling och främmande föremål längs den norrländska kusten under det här berörda skeendet. Men en sak torde stå utom tvivel, nämligen att det omkring 2000–1000 f.Kr. sker stora förändringar av samhällsformerna i framför allt kustområdet. Detta hänger sannolikt samman med neolitiseringsprocessen och den inverkan denna har på kvarvarande fångstgrupper i regionen. Baudou (1977:144) antar dock, utan att göra några preciseringar, att dessa stora förändringar har ett östligt ursprung. Förändringarna ger sig tillkänna i redskapsbeståndet bl.a. i form av asbestkeramiken, nya former av skiffer och kvartsit, på det sistnämnda materialet tillämpas också en helt ny bearbetningsteknik, nämligen flathuggningen (Baudou 1977:144). Längs kusten uppträder också de första gravmonumenten i form av rösen. Är det så att framväxten av hällristningslokaler av Norrfors/Nämforsen-typ också är ett uttryck för dessa förändringar? Det vore därför av särskilt stort intresse att få grepp om en boplatz som sammanhör kronologiskt och rumsligt med hällristningarna i Norrfors. Av flera tänkbara alternativ valdes boplatz nr 226 i Norrfors för en mindre undersökning.

Tidigare fynd på boplatzen

Boplatzen påträffades 1977 av Gunnar Wahlberg, Kåddis, som genom mångårigt inventeringsarbete lokaliserat ett flertal boplatser längs Umeälvens nedre delar (Wahlberg 1984). Riksantikvarieämbetets inventeringar för den ekonomiska kartan genomfördes också i området under år 1982.

Av Wahlbergs anteckningar framgår att lösfynd påträffats inom ett ca 120×100 meter stort område på krönet och i sluttningarna av Norrfors 3:5 och 6:22 (fig. 6). Något tätare tycks skörbränd sten ha förekommit i vad Wahlberg kallar åkerhörnet, dvs. i övre delen av sluttningen av

Fig. 2. Nedre delen av boplats nr 226, Norrfors, Umeå sn, från öster. Foto Per Ramqvist, 1986.

6:22 där denna fastighet gränsar mot 3:5. Under årens lopp har en hel del fyndmaterial insamlats från den för jordbruk utnyttjade marken.

Det av Wahlberg insamlade materialet redovisas av honom enligt följande:

Kvarts 167 st, varav bl.a. 25 st skrapor, 20 st kärnor och 12 andra redskap. *Skiffer* 4 st, varav 1 st fragment av rödskifferspets. *Flinta* 6 st, varav 2 st eldslagningsflintor. *Kvartsit* 1 st, troligen recent. *Brända ben* 39 fragment, varav 5 av osteolog Elisabeth Iregren, Lund, har identifierats som får/get. Till detta kommer en till stor del bevarad *krumkniv av rödskiffer* som påträffades på platsen någon gång under 1800-talet och som för närvarande finns utställd i Västerbottens Museum och har inventarienumret VLM 1.

Förutom detta förhistoriska material har i åkrarna tillvaratagits material av yngre karaktär. Det förhistoriska materialet har påträffats på nivåer mellan ca 65 och 73 m ö.h.

Boplatsens geomorfologi

Undersökningsområdet är helt och hållet beläget i åkermark. Matjordslaget är mycket varierande och växlar från 0,15–0,80 m. Tunnast är det i höjdlägena och tjockast mitt i sluttningen. Detta sammanhänger med jordbruksaktiviteten på platsen, vilken medfört att jordmassor successivt förts från krönet ner i sluttningen. Detta är också av avgörande betydelse vid tolkningen av fyndförekomsten. Det visade sig nämligen att en hel del fynd gjordes i sluttningens matjordslager. Majoriteten av dessa fynd har liksom jorden transporterats ner från krönet till sluttningen, vilket visas inte minst av att de i sluttningen intakta jordlagren under plogsulan endast i ringa grad innehöll fynd.

Som framgår av profilen över boplatsen (fig. 3) utgörs sluttningen och krönet av sorterad jord, där matjordslaget utgörs av mjäliga och alven

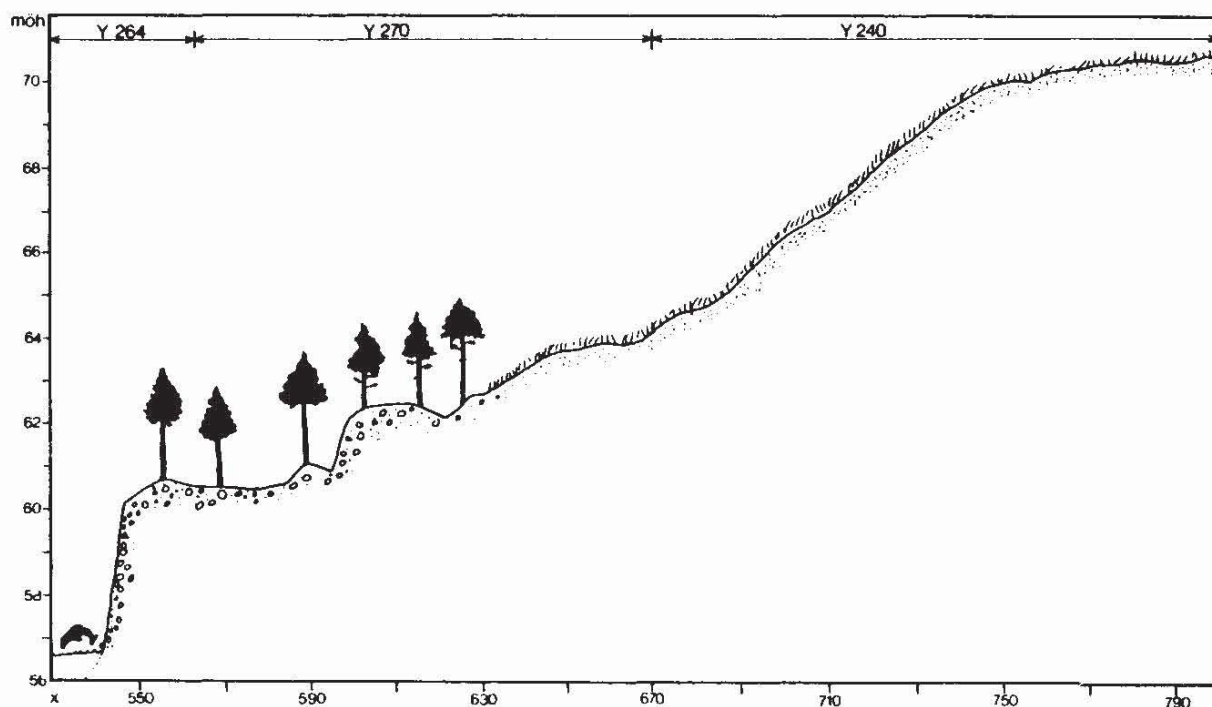

Fig. 3. Markprofil över boplatsen och sluttningen ner till Umeälven. Överst angivet utmed vilka Y-kordinater profilen upprättats. Jämför fig. 6.

av sandiga och moiga fraktioner. Ner mot älven vidtar ungefär vid X-koordinat 670 morän, som till största delen är stenig och grusig. Det är uppenbart att nertransport av jordmassor också gjorts medvetet för att utöka de odlingsbara jordarna. Under plogsulan återfinns nämligen moränen i höjd med X-koordinaterna 700–710.

Vid undersökningen förtydligades något som endast svårligen kan ses i profilen över boplatsen (fig. 3), nämligen att sluttningen ursprungligen varit terrasserad. I några profiler framgår att terrängen till och med haft en helt motsatt lutning jämfört med den som finns idag (fig. 7–8).

Fosfatkarteringen

För att eventuellt få några ledtrådar om boplatsens centrum genomförde Johan Linderholm, Arkeologiska institutionen vid Umeå universitet, en fosfatkartering av boplatsen. Som redan framgått av den geomorfologiska beskrivningen föreligger inte alls goda förutsättningar för en lyckad fosfatkartering, vilket också resultatet i stort sett bekräftade. Sammanlagt togs 58 prover med 20 meters mellanrum (fig. 5). Principen var att ta proverna i älven direkt under plogsulan. Detta lyckades i de allra flesta fall, men de avsevärda matjordsdjupen i sluttningen gjorde att denna princip där inte kunde upprätthållas. Proverna togs med en jordsond och är analyserade enligt citronsyrametoden.

Medelvärde för hela fosfatundersökningen blev 46,8 fosfatgrader

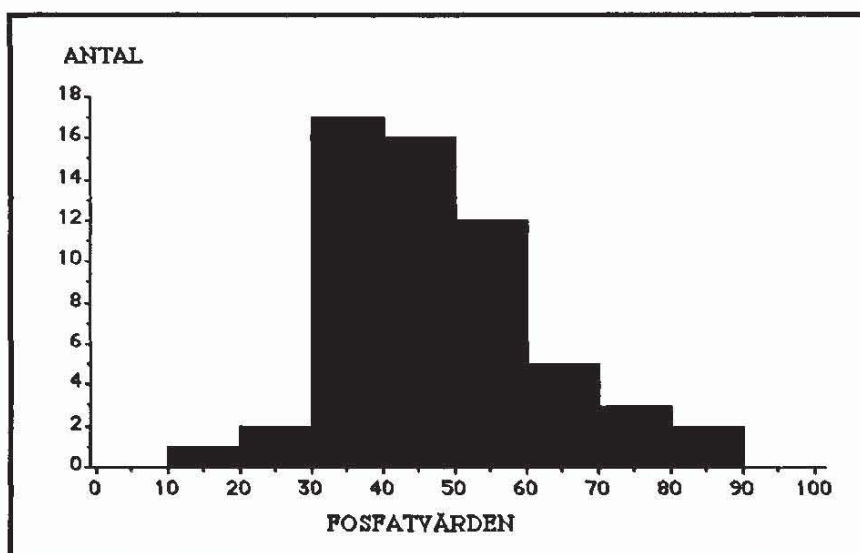

Fig. 4. Fosfatvärdenas fördelning på boplatsen.

och de värden som i detta sammanhang kan anses indikera boplatsen bör minst ligga på det dubbla medelvärdet. Det gör dock inget värde, utan de högsta värdena ligger på 85 fosfatgrader vid koordinat X 750, Y 220 samt 81 fosfatgrader vid den intilliggande provtagningspunkten X 750, Y 240. Intressant är att dessa värden ligger tillsammans och att relativt höga värden ansluter till dem. Det område som härigenom kan ringas in är X 750–770, Y 220–260. Medelvärdet inom detta 40×20 meter stora parti av undersökningsytan blev 67 fosfatgrader och kan antyda att denna yta ändå utgjort en del av boplatsen. Detta parti är beläget i den översta, inte särskilt branta delen av sluttningen. Där liksom högre upp (dvs. längre norrut) har eventuella rester av den ursprungliga boplatsen samt även översta skiktet av alven bortplöjts. Med dessa förhållanden får den svaga förhöjningen av fosfathalten betraktas som en tämligen god indikation, trots allt.

Även på de högst belägna partierna av undersökningsytan förekommer några svagt förhöjda fosfatvärden. Vid koordinaterna X 790, Y 320 och X 790, Y 360 blev värdena 73 respektive 70 fosfatgrader, vilket kan betyda att boplatsen varit vidsträckt längs krönpartiet. Värdena kan också vara av rent tillfällig natur, såsom dumpplatser för gödsel eller liknande.

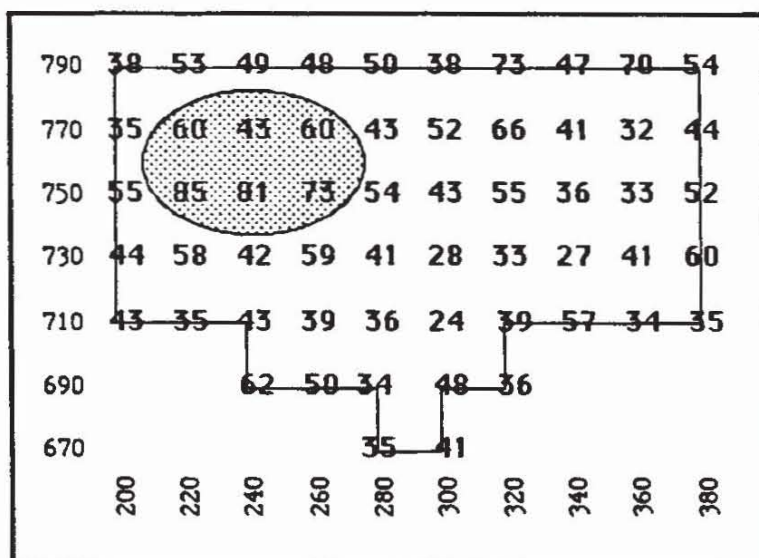

Fig. 5. Fosfatkarta över boplatsen. Y-värdena angivna i fosfatgrader.

Undersökningsresultaten

Av schaktplanen (fig. 6) framgår placeringen av de 25 undersökta ytorna. I inget fall framkom någon anläggning som hör samman med en förhistorisk boplats. Genom jordsonderingar lyckades att på ett ungefärligt sätt fastställa var inom boplatsen det var möjligt att återfinna intakta, ursprungliga markytor som inte varit utsatta för plöjning. Detta stråk ligger mitt i slutningen av de båda fastigheterna och har på fig. 6 markerats och givits beteckningen: "Matjord på gammal markyta". De flesta provytor placerades i just detta stråk. Detta bygger på den bedömningen att det främst i detta stråk skulle ges möjligheter att påträffa anläggningar tillhörande förhistorisk tid. Ställvis påträffades också en tyd-

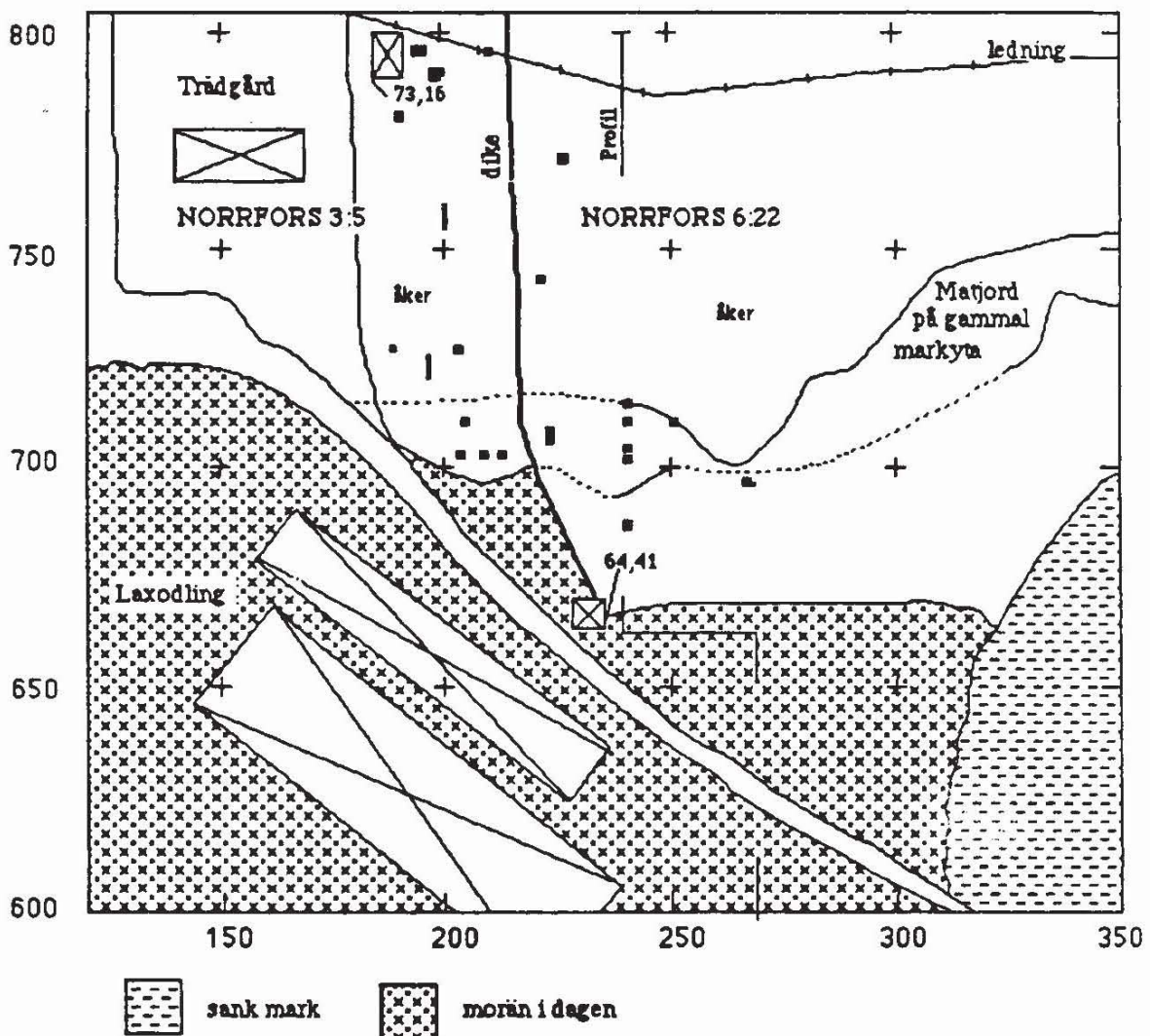

Fig. 6. Plan över boplats nr 226 med schematiskt angivande av marktyper. Schakt och provrutor angivna med svarta fyrkanter.

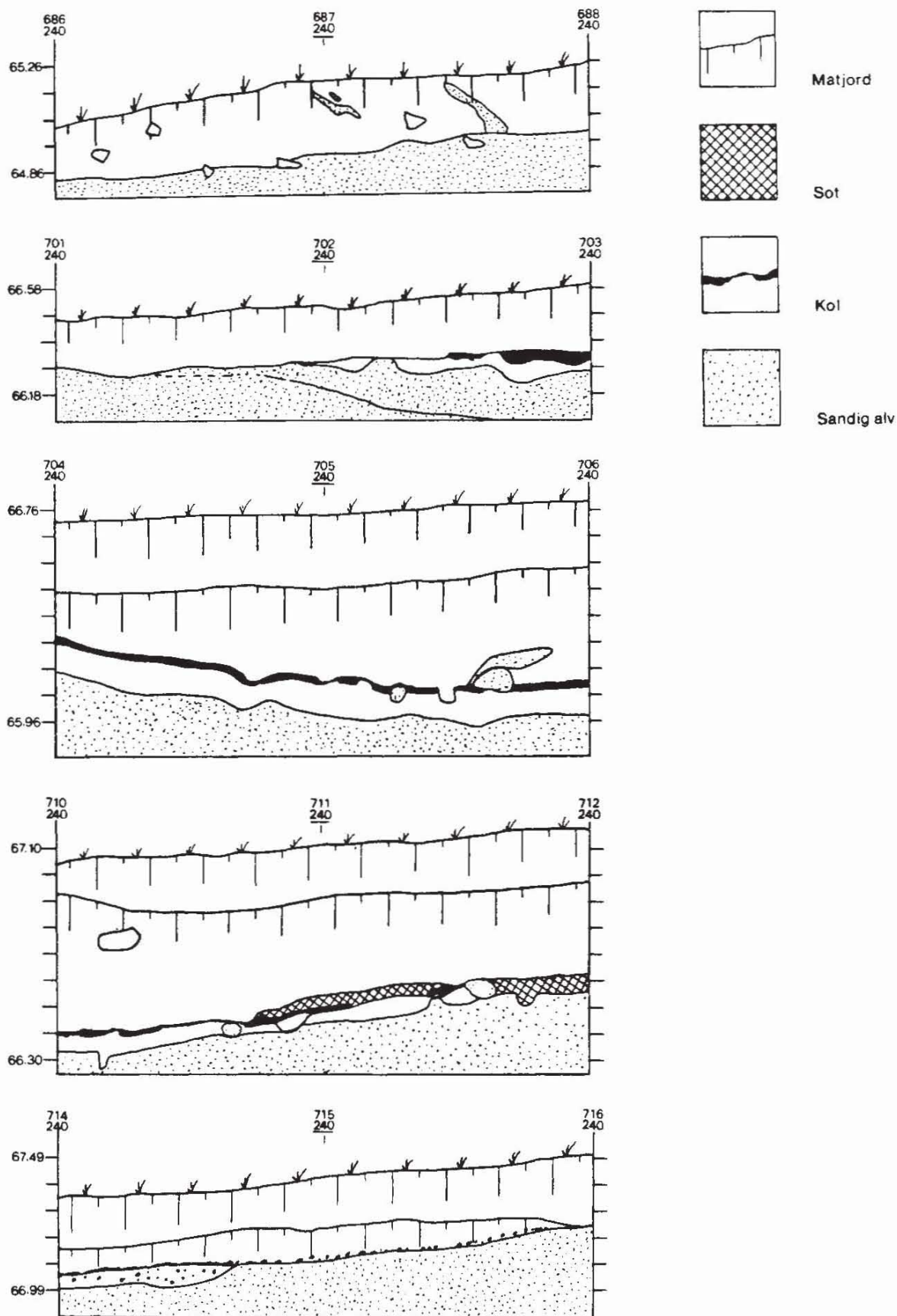

Fig. 7. Profiler av de västra väggarna av provrutorna längs linjen Y=240 (jfr fig. 6). Profilerna löper genom stråket med dubbla markytor.

ligt framträdande röjnings- eller brandhorisont troligen sammanhörande med den markberedning som ägde rum inför den första odlingen av dessa jordar. Särskilt markant var detta röjningsskikt i ruta X705 Y223, men det återfanns mer eller mindre tydligt i samtliga ytor inom det omtalade stråket.

I de högre belägna partierna av boplatsen, dvs. i höjd med X-koordinaterna 750–800 var plogsulan relativt tunn, 0,15–0,30 m tjock, och denna del av boplatsen, vilken vi kan förmoda varit den centrala, har genom århundradenas plöjning totalt förintats och det enda som idag återstår är spridda lösfynd och skörbrända stenar. Det mesta av det *fyndmaterial* som ursprungligen deponerats i denna övre del har tillsam-

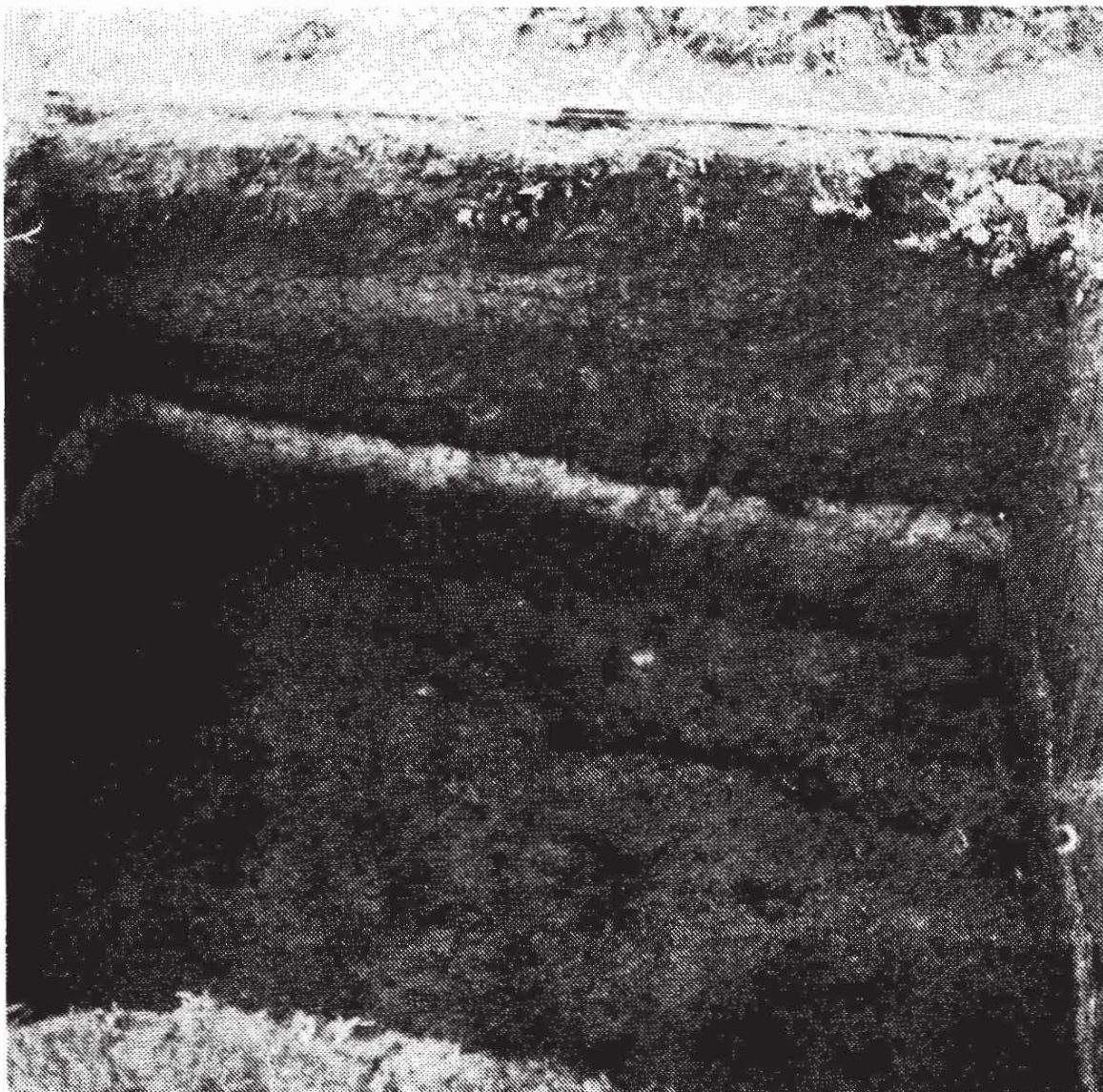

Fig. 8. Foto av västra profilväggen i ruta X704 Y240 (jfr fig. 7). Foto Per Ramqvist, 1986.

mans med jordmassorna förflyttats ner i sluttningen och ligger således *inte i ursprungligt läge*. Det kan därför vara intressant att närmare titta på de fynd som verkligen ligger i ursprungligt läge, dvs. de som påträffats under plogsulan i den gamla markytan, detta lager kallas här DN 2 (dokumentationsnivå 2) och påträffas i princip mellan X-koordinaterna 700–715. Eftersom beteckningen dokumentationsnivå är ett grävningstekniskt begrepp har det betydelse endast i de rutor som är placerade inom stråket med bevarad gammal markyta (se fig. 6). På andra delar av boplatsen, norr om X-koordinat 715, där fynd gjorts i DN 2 hänförs sig dessa till den under plogsulan liggande alven och är därigenom inte att betrakta som fynd i ursprungligt läge. Dessa fynd är alltid påträffade i det allra översta skiktet av alven och representerar därför fynd som blivit en aning nerpressade av senare tiders jordbearbetning. Fynden i ursprungligt läge, dvs. inom det nämnda stråket i DN 2, är som ovan nämnts sparsamma men uppträder i flera av provytorna.

Fynden

Fyndmaterialet består av mycket varierande typer. I stor utsträckning tillvaratogs recent material, dvs. material som kan betecknas som modernt. Nu är dock detta ett relativt begrepp och bland detta recenta fyndmaterial kan gömma sig fynd från t.ex. järnåldern. Men ingenting var dock möjligt att datera mer än generellt. Som exempel kan tas handsmidda järnspikar, vilka i stort sett tillverkats och sett snarlika ut under de senaste två årtusendena. På säkrare grund står vi när det gäller porslin, glas, tegel och liknande vilket hör till den moderna tiden, även om tegel ibland kom till användning under medeltid.

Dock förekommer bland fynden relativt rikligt med klara stenåldersfynd. Sammanlagt påträffades 593 avslag, 33 skrapor, 38 kärnor, 1 borrh, 1 skiffermejsel, 1 fragment av skifferkniv samt ett par eventuella sticklar. Till detta kommer både brända och obrända ben, vars kronologiska ställning är svårtolkad. Generellt kan dock sägas att de obrända benen är recenta, medan majoriteten av de brända säkert tillhör den förhistoriska boplatstiden.

När det gäller de förhistoriska fynden domineras de självfallet av stenmaterial, vilket hänger samman med de dåliga bevarandeförhållandena i Norrland i allmänhet och i odlade marker i synnerhet. Allt orga-

niskt material, så när som på de fragment brända ben som påträffas, har förmultnat eller genom mekanisk-fysisk påverkan förintats. Diagrammet, fig. 9 visar att kvarts helt dominerar på boplatsen med 79,4 % av samtliga avslag. Tillsammans med det näst vanligaste materialet, skiffer, utgör de hela 96,6 %. De övriga två företrädda bergarterna, kvartsit och flinta är således att betrakta som rena undantag på denna boplats. Denna bild förstärks om man på samma sätt förtecknar fynden av skrapor (fig. 9).

Inom denna fyndgrupp (fig. 10) utgör kvartsen 87,8 % av de sammanlagt 33 skrapor som påträffats. Även om talen här är relativt små och statistiskt sett ej helt tillförlitliga, torde dock bilden inte nämnvärt ändras om en större del av boplatsen undersöktes. Av naturliga skäl förekommer inte skiffer bland de traditionella skraporna eftersom detta relativt lösa material inte är särskilt väl ägnat att formas på samma sätt som de betydligt hårdare materialen kvarts, kvartsit och flinta. Det är dock inte helt uteslutet att mejseln av skiffer (fig. 11) ursprungligen kan ha haft en funktion liknande den hos skraporna, men på grund av materialets karaktär har redskapet fått en helt avvikande utformning.

Av de sammanlagt 37 säkra och osäkra kärnorna utgörs samtliga utom en av kvarts, den återstående är av flinta. Bland kvartskärnorna har ett par typer kunnat urskiljas, nämligen stötkantkärnor, fyra säkra

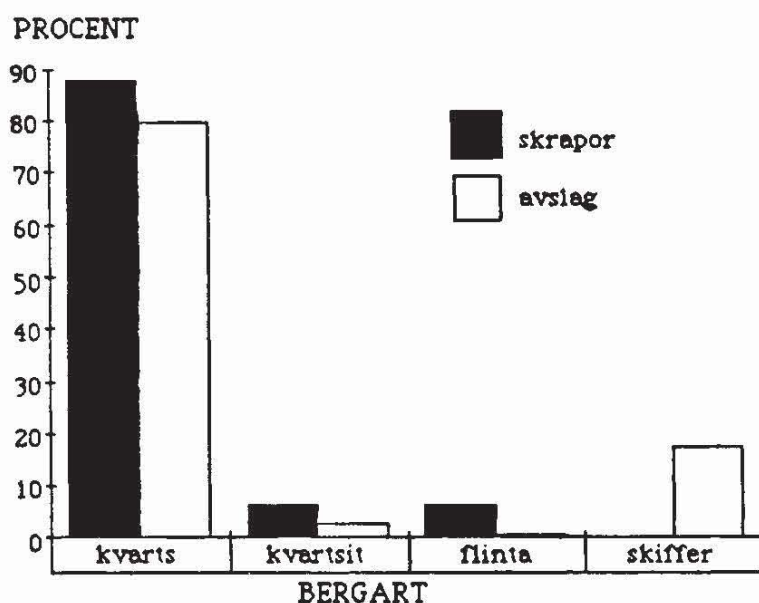

Fig. 9. Avslagen och skraporna på boplats nr 226 i Norrfors, Umeå sn, fördelade på bergarter.

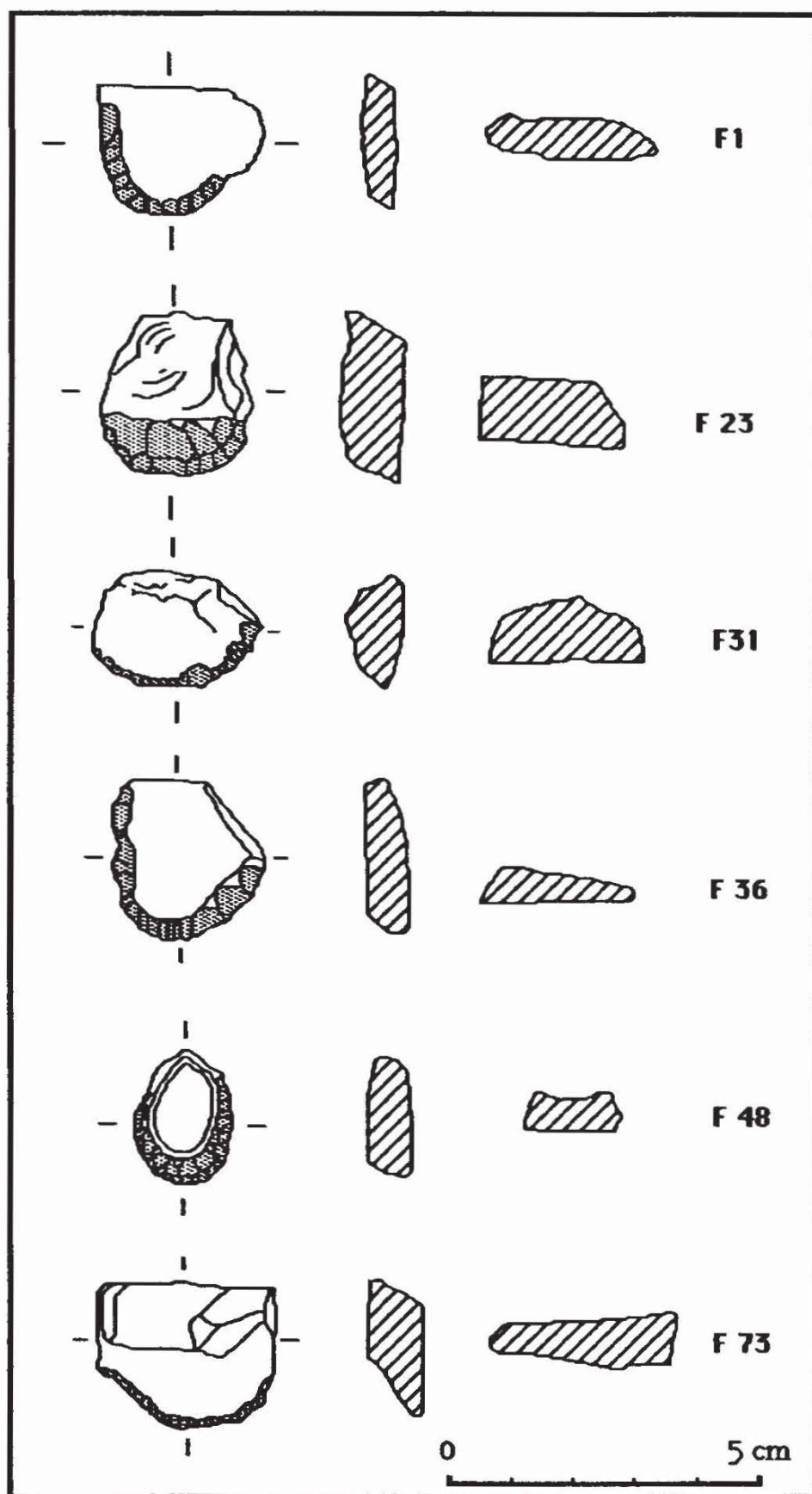

Fig. 10. Ett urval skrapor påträffade vid undersökningen av boplats 226 Norrfors, Umeå sn. F23=skrapa i rosenkvarts funnen i ursprungligt läge.

och två osäkra, samt tre om mikrospånkärnor påminnande kärnor. Åtminstone de sistnämnda, som knyter an till den mesolitiska stenteknologien, antyder en ålderdomlig datering.

Fynd i DN 2 finns i ursprungligt läge endast mellan X-koordinaterna 700–715. De fynd som säkert ligger i den kvarvarande ursprungliga markhorisonten är: F23, F25, F26, F29 samt F79. Det kan också vara intressant att fastställa deras exakta nivå över havet, vilken blev:

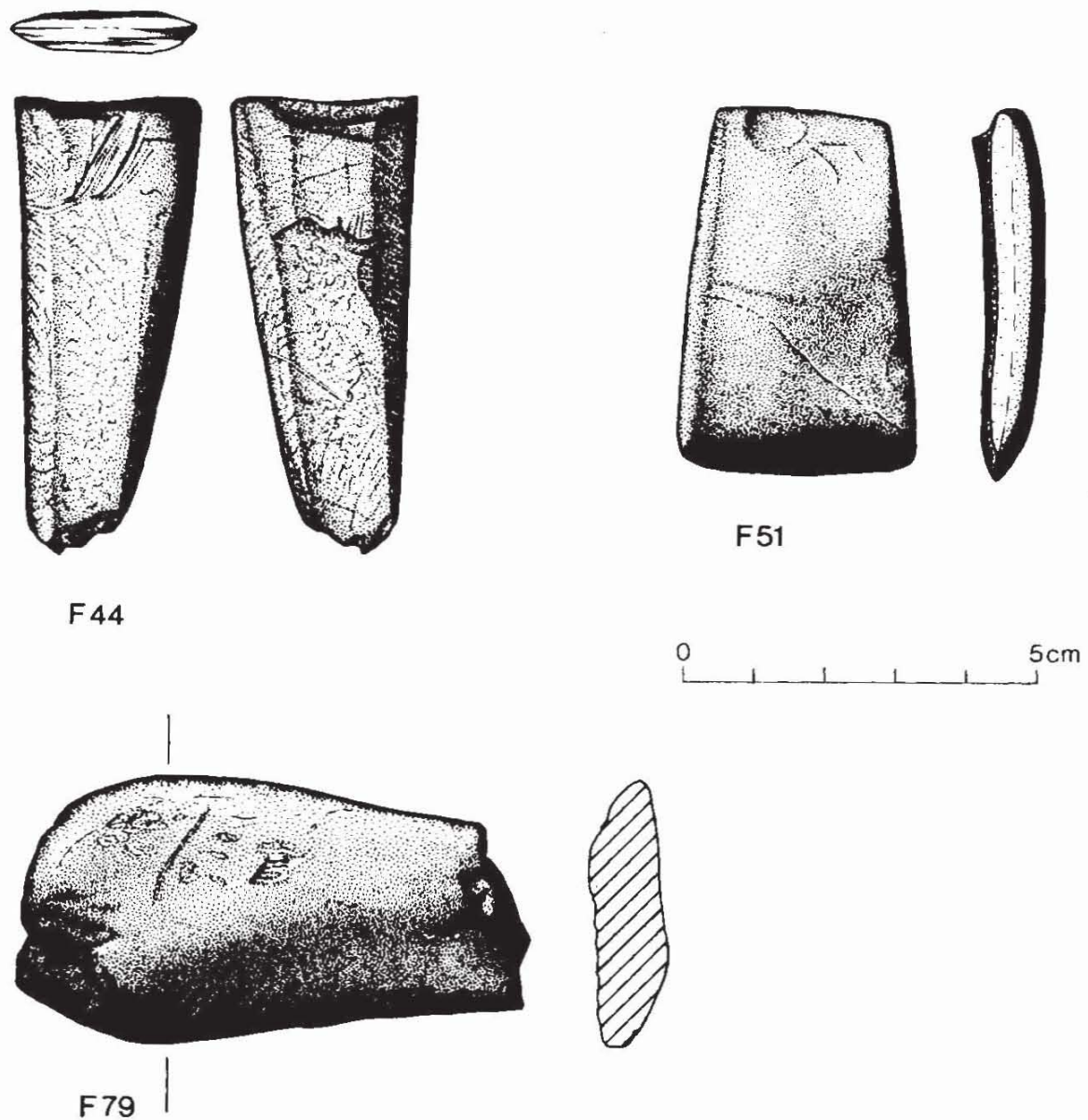

Fig. 11. Tre av skifferföremålen påträffade vid undersökningen av boplats 226 i Norrfors, Umeå sn. F44=del av skifferdolk, F51=skiffermejsel, F79=slipat skifferfragment. Teckningar: Helén Haglund.

Fyndnr	Typ	m ö.h.
23	skrapa, rosenkvarts	67,40
25	skrapa, kvarts	67,50
26	skrapa/stötkantkärna?, kvarts	67,50
29	kärna?, kvarts	67,60
79	slipat skifferfragment	66,16

Det förekommer också benfynd i DN 2 i X-koordinaterna 700–715, vilka således är att betrakta som säkert tillhöriga boplatsen. Av dessa hamnar de lägsta på ungefär samma nivå som de lägsta belägna fynden. Undersökningen har således visat att boplatsaktiviteten avsatt spår på en lägsta nivå av ca 66 m ö.h.

Kronologiska resultat

När det gäller kronologin finns framför allt två metoder att tillämpa för denna boplats. Den första gäller vad fyndmaterialet säger och den andra vad landhöjningsförhållandena indikerar. För att börja med fynden har redan framgått att boplatsen helt domineras av kvarts- och skiffermaterial, vilket utifrån rådande kunskap om fångstsamhällets materialval tyder på en datering före ca 2000 f.Kr (jfr Baudou 1977). Närvaron av möjliga mikrospånkärnor, men frånvaron av de typiska mesolitiska kölskarporna och handtagskärnorna antyder en datering någonstans mellan 4000 och 2000 f.Kr.

Landhöjningsförhållandena i Västerbotten har bl.a. ur arkeologisk synpunkt studerats av Broadbent (1979) och bio-stratigrafiska undersökningar har utförts av Renberg och Segerström (1981). Förutsatt att boplatsen varit strandbunden kan en boplats belägen 70 m ö.h. dateras till ca 3000 f.Kr. enligt traditionell arkeologisk datering (dvs. ej kalibrerat värde) och 66 m ö.h. motsvarar på samma sätt ca 2800 f.Kr. (jfr Broadbent 1979:214).

De båda kronologiska metoderna, fynddatering respektive landhöjning samstämmer således mycket väl och boplatsen torde därför kunna dateras till omkring 3000 f.Kr.

Boplatsens förhållande till hållristningarna

En av orsakerna till valet av boplats för denna undersökning var att utröna huruvida den beboddes samtidigt som bilderna högs in på hällarna i Norrforsen. I de hittills publicerade arbetena om hållristningarna (Ramqvist *et al.* 1985a, Ramqvist *et al.* 1985b) har antagits att de ligger 60–65 m ö.h. Denna uppskattning gjordes utifrån ekonomiska kartans nivåkurvor. Emellertid utfördes under försommaren 1986 noggrannare avvägningar av hållristningarna. På grund av att avståndet var långt mellan utgångspunkten (dammens vattenspegel) och hållristningarna gjordes två oberoende avvägningar. I båda fallen krävdes 12 instrumentflyttningar. Avvägningarna blev 53,89 respektive 54,06 m ö.h. på den avvägda punkten som var norra spetsen av den sydligaste skeppsbilden på yta 1 (se fig. 12). Ett lämpligt medelvärde att arbeta med blir därför 54 m ö.h. De lägst placerade bilderna ligger 52,28 m ö.h.

Detta resultat visar enligt landhöjningsförloppet (Broadbent 1979:214, Renberg & Segerström 1981) att den ö på vilken hållbilderna finns, först ca 2100 f.Kr. stigit ur havet och skulle därmed vara betydligt yngre än den datering som föreslagits för boplatsen nr 226. Denna diskrepans mellan boplats och hållristningar betyder att de inte är samtidiga. En boplats tillhörande ristningarna borde rimligtvis vara belägen på platån närmast älvbrinken ca 60 m ö.h. (jfr fig. 3). Men på denna yta har veterligen inga fynd gjorts tidigare, trots att där finns rasbranter i vilka boplatsindikationer borde ha framkommit. Inte heller har de senare årens rätt omfattande letande gett några fynd längs strandbrinken. De två rutor som nu undersöktes på denna platå gav inte heller några fynd av föremål eller skörbrända stenar. Det är därför troligt att boplatsen tillhörande hållristningarna har legat på andra sidan älven på Sörfors-sidan (jfr fig. 1). Detta kan förefalla lite väl långt från ristningarna, men motsvarande förhållande förekommer på den kända ristnings- och boplatslokalen vid Nämforsen, i Ångermanälven (se Hallström 1960 och Baudou 1977). Där ligger huvudmassan av de ca 2000 hållristningsfigurerna på öar som vätter från boplats-sidan.

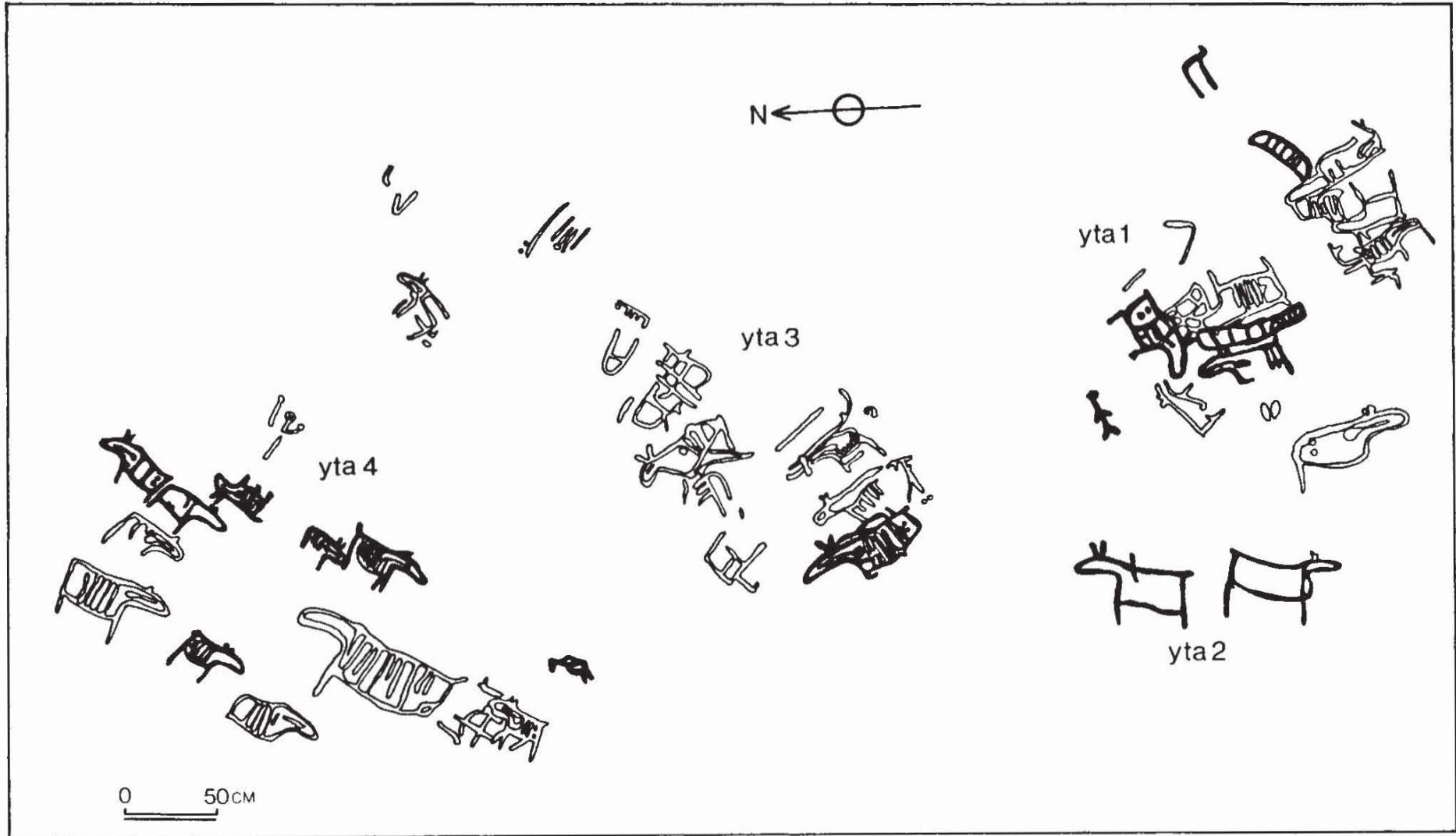

Fig. 12. Hällristningarna på Truthällorna (Raä nr 365) i Norrfors, Umeå sn. De fyllda figurerna är idag imålade med rödfärg.

LITTERATUR

- Baudou, E. 1974. Samernas invandring till Sverige ur arkeologisk synpunkt. *Sameforskning idag och imorgon. Rapport från ett symposium rörande den samiska kulturen, 19–20 nov. 1973 i Nordiska museet*. Stockholm.
- Baudou, E. 1977. Den förhistoriska fångstkulturen i Västernorrland. *Västernorrlands Förhistoria* 1977:11–152. Härnösand.
- Baudou, E. 1982. Det förhistoriska jordbruket i Norrland: Bakgrunden i det arkeologiska materialet. *Introduksjonen av jordbruk i Norden*. Foredrag holdt ved fellesnordisk symposium i Oslo april 1980:163–171. Oslo.
- Becker, C.J. 1952. Die Nordschwedischen Flintdepots. *Acta Archaeologica* 23:31–79.
- Bertvall, C. 1985. *En studie av flintdepåerna i Västerbotten*. Uppsats för C1 i arkeologi, särskilt nordeuropeisk. Arkeologiska institutionen, Umeå universitet.
- Broadbent, N. 1979. *Coastal resources and settlement stability. A critical study of a mesolithic site complex in Northern Sweden*. Archaeological Studies. Uppsala University, Institute of North European Archaeology. Aun 3. Uppsala.
- Broadbent, N. 1982. *Skelleftebygdens historia*. Del 3. Den förhistoriska utvecklingen under 7000 år. Skellefteå.
- Broadbent, N. 1984. A Late Neolithic site at Kåddis, Umeå parish, Västerbotten. Some new perspectives on agriculture in Northern Sweden. *Papers in Northern Archaeology*. Archaeology and Environment 2:45–56. Umeå.
- Christiansson, H. 1961. Kring stenåldern i Övre Norrland. *Västerbotten* 1961:111–184.
- Engelmark, R. 1982. Ekologiska synpunkter på jordbrukets spridning och etablering i Norrland. *Introduksjonen av jordbruk i Norden* (red. Th. Sjøvold). Foredrag holdt ved fellesnordisk symposium i Oslo april 1980:153–161. Oslo.
- Hallström, G. 1960. *Monumental art of Northern Sweden from the Stone Age II. Nämforsen and other localities*. Stockholm.
- Huggert, A. 1984. Flint also came from east. A contribution to the knowledge of Upper Norrland's prehistory. *Papers in Northern Archaeology*. Archaeology and Environment 2:57–74. Umeå.
- Malmer, M.P. 1975. *Stridsyxekulturen i Svergie och Norge*. Lund
- Ramqvist, P.H. & Backe, M. & Forsberg, L. 1985a. Hällristningar vid Stornorrfors. *Västerbotten* 2, 1985:66–75.
- Ramqvist, P.H. & Forsberg, L. & Backe, M. 1985b. . . and here was an elk too. . . A preliminary report of new petroglyphs at Stornorrfors, Ume River. *In Honorem Evert Baudou*. Archaeology and Environment 4:313–337. Umeå.
- Ramqvist, P.H. 1988. *Fångstristningar och deras användning i tolkningen av samtida kulturhistoriska sammanhang*. Foredrag vid hällristningssymposium i Åbo 26–27 sept. 1987. (Manuskript).
- Renberg, I. & Segerström, U. 1981. The initial points on a shoreline displacement curve for Southern Västerbotten, dated by varvecounts of lake sediments. *Striae* 4:174–176.

RAPPORTER

- Ramqvist, P.H. 1985. *Rapport. Dokumentation och imålning av hällristningar vid Stornorrfors, Umeå sn, Västerbotten. Fornlämning 365*. Institutionen för arkeologi, Umeå universitet.
- Wahlberg, G. 1984. Förhistoria. *Kulturhistorisk beskrivning av bebyggelsen i Umeå kommun: Baggböle, Kåddis, Brännland, Klabböle*. Inventering och bevarandeförslag 1984. Kulturhistoriska undersökningar. Västerbottens Museum. Umeå.